

Хальмг кел дасхлгъиг ясруллгъна зәрм хаалгънь

Мана хальмгар сурцах классмудин күүкд гурвдгч джилән өклчкв. Наадк классмудин сургъульчир бас хальмг кел дасад гурви джил болджана. Ода деерән негдгчәс ави гурвдгч класс күртл сургъуль дасх дегтрмүднй гарчкв: хальмг келнә грамматик, төрскн келнә умшлгъна дегтрмүд, тозвин дегтрмүд, үзгл. Дакад умшлгъна дегтрмүд 5 — 7 классмудин бас грамматиктагъан гарв. Эн тоот күүцәсн юмс ик гидгәр багширт болн сургъульчирт нөкд болдж, сургъулиг хальмг келәр гүүнәр болн чинртәгъәр даохднй шамдаджана. Болв, ода цуг мана школин сургъуль шинәр джиргъллә залгълдатагъар, күч-көлснә эв-аргъла ницнзгъүгъяр, шин школин туск йосар кегддж йовх саамд, хальмг келн болн хальмг литератур, дакад хальмг тууджиг ганцхн номин голлгчинй келдјәх дегтрмүдәр сургългън ик гидг дуту йовдл.

Сургъуль дасхларн мана сургъульчир голлгч номин дегтрмудәс талдан кесг немлгч дегтрмүд умшх зөвтә. Тер дотр хальмг келәр болн хальмг литературар, дакад хальмг тууджар.

Ода деерән мана школмудар хальмгар дасджах күүкд көвүд, 5—7 классин сургъульчирт немл кедж умшдг дегтрмүд төрүц уга гилтә. Орс классмудт болхла немлдж умшдг дегтрмүд, тууль, туудж, шүлгүд келврмүд цугъар дала. Тиигчкәд негдгч классас ави бәәнә. Тер учрар теднә медрл гүн болн чинртә боллго чигн бәәшгө. Тедниг сургъгч багширнй бийсиннй эвәрн, цаг-цагтнй заавр өгәд, немл дегтрмүдинй умшулна.

Мана хальмг дегтр гаргъачин гаргъсн хальмг бичәчирин шүлгүдин болн поэмсин хурангъус бәәнә. Улгүрнй, Көктән Элдән, Нармин Морхаджин, Сән-Белгин Хасрин, Колян Санджин, Дорджин Баснъгин, Инджин Лиджин нань чигн. Тер хурангъусас, өклц классмудт немлгч даалгъвр өгхәр седхлә, учр-утхнй көвүд-күүкдин насла ирдјәхш. Тиигчкәд нургъар мел шүлгүд болн поэмс. Тавдгч арвдгч классмудт болхла тусан күрджәнә.

Дакад болхла мана хальмг бичәчирин бичкдт нерәддж бичсн келврмүд очеркә болн түүкә төрүц уга. Тер учрар багшир нургъар орс келврмүд болн очеркә олзлна. Тернй чигн ик татугъар кегднә.

Мана хальмг дегтр гаргъач, сургъуль-әрдмин министерств эн өнъгрсн джилмүдт орсас хальмгт орчулсн дегтрмүд йир багъар гаргъв. Нам угала адль. Тер ик дуту. Ода бийнй ямаран келврмүд, шүлгүд, очеркә хальмг келәр орсас орчулгддјәхнй манд мегддјәхш. Орс келәр йир сән дегтрмүд бичкдт нерәдсн бәәнә. Тедн дотрас шүүгъад хальмг келид орчулдж гаргъхла, школин сургългънд ик туста болхмн.

Кен болвчн лавтрха меднә: хальмг келн ик байн, хурц, хурдн, урн келинй. Тер келнә булгнй хальмг Джангъяр, хальмг тууль-түүкә, үлгүрмүд. Тер угагъар хальмг кел сәәнр дасдж болшго. Болв, ода күртл хальмг келәр Джангъяр гарад уга. Хальмг үлгүрмүдин хурангъу гарад уга. Хальмг ут болн ахр туульсин хурангъу бас гарад уга.

Ягъад ода күртл әс гаргъдјәхнй манд бас мегддјәхш. Манагъар болхла тер дегтрмүдиг түрүн болдж гаргъх зөвтә бәәсмн. Тер дегтрмүд бәәсн болхла хальмг кел дасхлгън ик аштагъар кегддж йовх билә.

Хөөтк сургъулин джиләс ави дөрвдгч класс бас хальмгар сургългъмн. Дөрвдгч класст онц предмет болдж тууджин ном дасхгдхмн. Тер учр деерәс бидн дөрвдгч к л а с с и н тууджин дегтриг хальмг келид орчулх зөвтәвдн. Хальмг классмудт деернй немл кедж хальмгин тууджас бас орулх учртавдн. Тиигхлә мана келнә, литературин болн тууджин шиджлгч институт бас нөкд болдж, хальмг тууджин умшлгъна дегтр гаргъх зөвтә. Эн тоот дуту-дундиг уга лехлә мана өсдјә йовх багъчуд хальмг келән сәәнәр медхнй лавта.

Обкомин болн Хальмг АССР-н Министрмүдин Советин шиидврәр, болджах багширин негдгч хург деер эн миннй көндәдјәх төрмүдәр күүндх зөвтә. Тер учрар би эн статьядан хальмг к е л и г я я х л а улм сәәнәр дасдж, междж болхин тускар болн ямаран дуту-дунд терүнд харш болдјәхинй заадјәнав.

Эн дуту-дундин тускар мана хальмг дегтр гаргъач, хальмг бичәчир правленй болн бичәчир, дакад әрдм-сургулин министерств — цугтан самдан көдлхлә ик уралан йовдл болх билә.

ТАЧИН Анджа.